

● با همکاری معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه

● هفته‌نامه افق حوزه ● دوشنبه ۴ دی ۱۴۰۲ ● ۱۱ جمادی‌الثانی ۱۴۴۵ ● ویژه‌نامه عملکرد معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه

تحقیق و پژوهش

در کلام امام خامنه‌ای

کلام حکیمانه رهبر فرزانه انقلاب آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای در همه عرصه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، علمی، آموزش و پژوهش، کلامی آگاهانه، دلسوزانه، واقع‌بینانه، ناظر به نیاز زمان و رشد و تعالی جامعه می‌باشد. سخنان دقیق و عمیق ایشان درباره پژوهش و تحقیق، برای اساتید، فضلا، طلاب و محققان حوزه‌های علمیه، بسیار راه‌گشا و هدایتگر خواهد بود که در متن پیش رو به بخشی از آن اشاره می‌گردد.

● **آینده‌نگری در تولید علم با نیازسنجی**

یکی مسئله علم نافع است. دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور؛ بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. ممکن است، ما در بیست سال بعد، یک نیازی داشته باشیم که از امروز باید تحقیقات آن نیاز شروع بشود. اگر امروز تحقیق نکنریم، اگر امروز خودمان را آماده نکنریم، آن‌وقتی که لازم داریم، دست‌مان خالی خواهد بود. باید این نیازسنجی انجام بگیرد و نیازهای امروز هم، مورد ملاحظه قرار بگیرد. دانش‌جویی و دانش‌آموزی و فراگیری علم و تعلیم علم، بر مبنای نفع آن و نیاز آن باشد.

● **علم و پژوهش؛ دانش، آشکارترین وسیله عزّت و قدرت یک کشور**

علم و پژوهش؛ دانش، آشکارترین وسیله عزّت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به‌برکت دانش خود بود که توانست، برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دوپست‌ساله

فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیان‌های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم؛ افا مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم.

● **ضرورت طراحی و تأسیس بانک اطلاعات مراکز پژوهشی**

ما باید تحقیق را، (که حقاً و بدون شک باید پژوهش و تحقیق مورد توجه و اهتمام بیشتری قرار بگیرد)، در کشور اولاً با توجه به نیازهای آن، هدف‌دار کنیم؛ یعنی ببینیم واقعاً کشور به چه احتیاج دارد و پژوهش‌ها را در جهت نیازهای کشور قرار بدهیم که در خلال بیانات بعضی از دوستان هم روی آن تکیه شده بود و کاملاً هم درست است و این لازمه‌اش این است که ما بانک اطلاعات و مرکزی داشته باشیم. همه بتوانند، بدانند چه لازم است، چه انجام شده است و چه لازم است برای تکمیل یک پژوهش، تا بتواند این قطعات گوناگون در کنار هم جمع بشود.

● **ضرورت شناسایی نیازهای جامعه در حوزه‌های علمیه**

حوزه علمیه باید مثل یک کارخانه تأمین‌کننده نیازهای جامعه، مرتّب کار کند و محصول خود را که همان محقّقان و مبلغان و مدرّسان و مؤلّفان و انواع قشرهای روحانی هستند، بیرون دهد. حوزه باید برنامه‌ریزی کند و مشخص باشد که مثلاً پنج‌سال دیگر، چه تعداد مبلغ مناسب برای مناطق گوناگون

آیت‌الله حسینی بوشهری

پژوهش هنوز جایگاه واقعی خود را در سیستم برنامه‌ای حوزه پیدا نکرده است

مقوله پژوهش و تحقیق یک مقوله دیرپای در حوزه‌های علمیه و دیگر مراکز علمی است. بخش زیادی از افتخارات ما، مرون کارهای پژوهشی عمیق، سنگین و فاخری است که در ادوار مختلف تاریخ تشیع، توسط بزرگان و محققان انجام گرفته و ما امروز حقیقتاً سر سفره آن‌ها هستیم.

همان‌گونه که به ما یاد داده‌اند، اگر نامی از گذشتگان برده می‌شود، علاوه بر تکریم آنان، باید برای ایجاد انگیزه و معیاری باشد برای کارهای امروز؛ خصوصاً آنکه که تفاوت زیادی بین بایسته‌های امروز و گذشته وجود دارد. برای به ثمر نشستن پژوهش در همه موضوعاتی که لازم است، راجع به آن‌ها کار پژوهشی صورت بگیرد، باید تشکیلات و ساز و کار مدیریتی تعریف شود. خوشحالیم که در طی سال‌های گذشته بزرگوارانی که سکان‌دار مدیریت پژوهش در حوزه بودند، موفق ظاهر شدند.

مشکل امروز ما در سکانداری معاونت پژوهش نیست؛ بلکه در قوانین و مقرّراتی است

حوزه از همان ابتدای تأسیس خود، دارای سنت‌های پژوهشی‌ای کارآمد و مفیدی بوده است. از همان اول که طلبه مشغول ادبیات خواندن می‌شد، درس خواندن و فهمیدن و داوری بین دو نظریه علمی و انتخاب و اظهار نظر را می‌آموخت. شیخ اعظم در دست‌خطی که از ایشان است و بنده ملاحظه کردم، توصیه‌هایی فرمودند که بسیار جالب است. ایشان دو امر را خیلی سفارش کردند؛ یکی اینکه طلاب را سفارش کرده بودند به نوشتن و اینکه مطالب را به قلم بیاورند؛ همان‌طور که در روایات ما هم هست

که باید مورد بازنگری قرار گیرد تا کاستی‌های موجود تدارک شوند و عملاً پژوهش پا به پای برنامه‌های آموزشی باشد. در حوزه علمیه هنوز نگاه آموزش‌محوری حاکم است و علی‌رغم

پژوهش غیر از فراگیری و تقلید است

و تجربه هم گفته که علم وقتی نوشته می‌شود، به بند درمی‌آید و اصولاً هنگام نوشتن یک مطلب، نکات و تحلیلات جدیدی از آن در ذهن خطوط می‌کند و مطالب جدید و جرقه‌های جدیدی را به ذهن می‌آورد که مثلاً آیا این مقدمات به این نتیجه ختم می‌شود یا خیر یا راه‌های جدیدی برای اثبات آن وجود دارد یا خیر؟ سفارش دوم مرحوم شیخ انصاری این بود که با علما و بزرگان مباحثه کن و در مجلس بحث آنها شرکت کن. همین گعده‌های علمی که در نجف رایج بوده، بعضی از آنها اعجاب‌آور است. این بالندگی‌هایی که در فقه و اصول بوده و هست، نتیجه این حالات بوده. ایستایی کنونی علوم دینی، کمی نتیجه ترک این حالات است؛ البته پژوهش همیشه ملازم با نوشتن نیست؛ ممکن است کسی پژوهشگر قوی‌ای باشد؛ ولیکن چیزی ننوشته باشد؛ ولی حرف برای گفتن دارد

دنیا و داخل کشور تربیت می‌شود. همچنین در زمینه مسائل قرآنی و تفسیر و دیگر علوم حوزوی و نیز تربیت مدرس برای دانشگاه‌ها و دروس معارف اسلامی و نیز تربیت محقّق و مؤلّف برای پاسخگویی و مقابله با شبهات، برنامه‌ریزی منظم و مرتّبی داشته باشد.

● **انجام تحقیقات اسلامی با توجه به نیازها در حوزه‌های علمیه**

شما بدانید میدان تبلیغ دین، میدان تحقیقات و نوشتن کتاب‌ها، بسیار مهم است. شما بنشینید، یک مینا و فکر اسلامی را از کتاب و سنت استخراج و سپس جمع‌بندی کنید، آن را آرایش دهید و وارد اینترنت کنید یا در اختیار دانشگاه‌ها و رادیو و تلویزیون بگذارید. بنابراین کاری را که کار شماست، انجام دهید. به‌خوبی هم انجام دهید. در زمینه‌های تاریخی و حدیث و تفسیر می‌شود، کار کنید؛ بالأخره باید کار کنید. بگردید ببینید، امروز خلأ چیست؛ ذوق و سلیقه به خرج دهید.^۱

● **پی‌نوشت‌ها**

۱. بیانیه «گام دوم انقلاب» خطاب به ملت ایران در تاریخ ۱۳۹۷/۱/۲۲.
۲. بیانات در دیدار اساتید و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۱۳.
۳. بیانات در دیدار اعضای مدرسه حقانی در تاریخ ۱۳۷۸/۹/۱۵ به نقل از روشنائی علم، ص ۶۳۶.

بزرگی است و چه انتظاری از این مدرسه می‌رود که خروجی پژوهشی داشته باشد؟

باید به نقطه‌ای برسیم که بگوییم، آموزش بدون پژوهش اساساً آموزش نیست؛ نه اینکه گفته شود، اگر آموزش محقق شد، همه چیز محقق شده است. بنابراین هم شورای عالی حوزه و هم، مدیر محترم باید تلاش کنند تا پژوهش جایگاه بالاتری پیدا کند.

اگر علم در سیر پژوهش قرار گرفت، تبدیل به ملکه برای عالم می‌شود و اندیشه انسان بر اساس آن شکل می‌گیرد؛ فلذا باید آموزشی به طلبه بدهیم که بتواند، قلم در دست بگیرد، فکر کرده و اندیشه عمیق خود را پیاده کند.

اگر کار پژوهشی در حوزه رونق پیدا کرد، آموزش را نیز رشد می‌دهد و آن را بالنده می‌کند. چنین طلبه‌ای هنگام مطالعه یک کتاب، به دنبال ارائه نظریات جدید در چارچوب استنباطی و فقهی است و اینجاست که آموزش در پرتو پژوهش غنا پیدا می‌کند.

آن حواشی را مطالعه کنند؛ ولیکن حضرت امام رحمه‌الله از پذیرش آنها امتناع می‌کردند یا یکی دو حاشیه را بیشتر قبول نمی‌کردند و در جواب می‌گفتند: اگر بخواهم این همه حواشی ببینم، پس کی فکر کنم.

تتبع در علوم نقلی مثل فقه نیز، بسیار مهم است. کسانی مانند حاج کاظم تبریزی در تتبع کم‌نظیر بود. تتبعات فراوانی داشت و می‌گفت: در فقه گاهی یک کلمه‌ای که بزرگی در تعلیقه‌ای یا حاشیه‌ای گفته، منشأ فکر و تتبعات فراوان برای من شده و برایم فتح بابی کرده است. حاشیه اوکنند بر مکاسب کم است؛ ولیکن نکات بسیار عالی‌ای دارد. البته بر کتاب‌هایی که ماندگاری بالایی دارند، باید حاشیه نوشت. نکته‌ای هم که در مورد سنت‌های پژوهشی هست، اینکه حوزه سنت‌های پژوهشی بسیار عالی‌های داشته است؛ مثل تعلیقه و حاشیه‌نگاری. الان نوشتن تفسیر خوب است؛ ولیکن خوب است که برخی از علماء کار تفسیری‌شان این باشد که مثلاً حاشیه‌ای بر تفسیر المیزان یا تفاسیر دیگر شیعی بنویسند.